

The Use of Foreignization in Literary Translation
from English to Armenian

by

Margarita Terzibashyan

Presented to the
Department of English & Communications
in Partial Fulfillment of the
Requirements for the Degree of Bachelor of Arts

American University of Armenia

Yerevan, Armenia

May 22, 2018

Table of Contents

Abstract	2
Introduction	3
Literature Review	4
Research Question	11
Critical Introduction and Findings	13
Conclusion and Questions for Future Research	28
Works Cited	29
Appendices	31

Abstract

The present work explores the theme of translation from English into Armenian. Mainly, it focuses on the usage of foreignization and its correlated methods in a translation from English slang of 20th century into Armenian. Along with foreignization, this work concentrates on the discussion of using footnotes and clarification as methods of explaining the context to the Armenian reader. The translated pieces presented at the end of the work are taken from Ralph Ellison's *Invisible Man* (1952). The method used in gathering information is textual research that includes essays, book chapters and articles by professionals not only from the translation sphere but philosophy, poetry and others. This work contributes to the studies of translation from not only English to Armenian but any other language.

Introduction

People from different spheres than translation hold a prevailing opinion that translation is a simple task and anybody who knows languages can do it. They believe that translation is the mere act of finding the equivalent words in two languages. However, until one starts translating fiction, he/she acknowledges that translation carries an abundance of inevitable challenges with itself. And two of the everlasting issues in translation, that the experts in the field still cannot agree upon, are *foreignization* and *domestication*. These two terms will be used to designate translational approaches: one where the translator stays close to the original text and introduces foreign ideas, terms, etc. into the target language, and another where the translator naturalizes the translation and erases all foreign concepts to fit in with the ideological and cultural conventions of the target language.

Foreignization is the act of borrowing words from the source language (SL) and forcing it into the target language (TL), because of the deficiency of an equivalent word. Domestication, on the other hand, is the simplification of foreign words and phrases that do not have a translation in the target language. These problems occur, especially, when a translator has an influential text in front of him that is filled with linguistic elements concrete precisely to the source culture.

And one of such influential texts in the world of fiction is included in this capstone - *Invisible Man* by Ralph Ellison. There are presented different scenes from the book about the life of an African-American man in his young adulthood. And the whole work is based on this man's memories, all kinds of life experiences and worries. The novel is a collection of very dynamic,

and emotionally powerful scenes and contains many words, and phrases specific to African-American culture of the early 1900's.

The translation of these type of contexts that come from a culture unfamiliar to the target audience (in this case Armenians) requires a lot effort and research. The translator also becomes the bearer of several responsibilities, such as: trying not to lose the flavor of the source text and pass it to the reader as accurately as possible. Günter Grass, the German novelist, once said: “*Translation is that which transforms everything so that nothing changes.*” But on the way to achieving this, the translator, along with other issues, faces foreignization, simplification, and explanation.

This capstone is essential since in Armenia there is relatively little research in the field of translation and, specifically, related to the themes of foreignization and domestication. Furthermore, Armenian society is not adequately knowledgeable of African-American culture and literature. This capstone is one of the few that offers the opportunity to not only get familiar with linguistic nuances of but gain knowledge on the way African-Americans lived and were treated in the early 1900's.

Literature Review

Foreignization and Domestication

The two terms *foreignization* and *domestication* were first used and applied by the theorist Lawrence Venuti in the first chapter of his famous book *The Translator's Invisibility* (1995). Foreignization includes borrowed words, also recognized as loan words, that are taken from the source language and directly placed in the target text. In translation studies, bringing new words to one language from another is called foreignization. Venuti adds that “foreignizing

translation is not a transparent representation of an essence that resides in the foreign text and is valuable in itself, but a strategic construction whose value is contingent on the current target-language situation” (Venuti, 199, p. 20). Also, Venuti mentions Schleiermacher’s claim that foreignization is “an ethnodeviant pressure on cultural values to register the linguistic and cultural difference of the foreign text” that sends the reader abroad. (Venuti, 1995, p. 20)

Domestication, on the other hand, is “an ethnocentric reduction of the foreign text to target-language cultural values”, according to Venuti. (1995, p. 20) However, he also brings another author’s, John Cohen’s idea (whose work is also included in this project) who believed that “the risk of reducing individual authors’ styles and national tricks of speech to a plain prose uniformity”. (1995, p. 6) Venuti then claims that the primary goal of translation is to present the foreign as something familiar and comprehensive to the target reader, and this practice is apt to include plenty of domestication. (1995, p. 18) Venuti, in the same 1st chapter, connects domestication with the concept of humanity by saying that the former is a mean of uniting people from all around the world, with most diverse ethnic backgrounds and languages, and, thus, is a “basis for communication”. (1995, p. 22)

The professionals in the field of translation that lived before Venuti were using different concepts for describing foreignization and domestication. For example, Friedrich Schleiermacher called used “alienation” instead of “foreignization”. Schleiermacher, in his lecture *On the Different Methods of Translating* (1813), discusses not only the problem of foreignization but also the methods of translation along with several other practices that translators usually use. He talks about two types of translation which are the oral and written translation, and about the translation within the same language and between two languages. Then he concentrates on two more types of translation – reader and author oriented. The translation between two languages

includes the issue of foreignization which constituted a problem for Schleiermacher too.

Moreover, he stated that author-oriented translation, which he believed is righteous of the two, often arises the act of alienation. Schleiermacher was warning the translators that foreignization might arise difficulties for the target audience. The translators should be aware that not all languages can freely accept foreign words. The inclusion of foreign words makes the target audience face the issue of comprehending unfamiliar words which might hinder the emotional connection between the reader and the author to happen. He argues that foreignization should be practiced only with those languages “which are freer, in which innovations and deviations are tolerated to a greater extent”. (1813, p. 80)

Two centuries later, George Steiner, in his *Hermeneutic Motion* (2000) brings up the concept of foreignization but gives a different name to it. He discusses four moves that shape the hermeneutic motion – initiative trust, aggression, incorporation, and compensation – and talks about a couple of ideas that reflect different procedures in translation. He focuses on the imbalance between the source text and the target text that can emerge in consequence of breaking the rules of hermeneutics. From the four moves, incorporation is the one connected with loan words. Steiner’s incorporation means bringing new words to the target language. However, he believes that foreign words in a text can disturb the structure of the text. By encountering a foreign word in a text written in his/her native language, the reader might get confused and lose the connection between the meanings of the text (2000).

During the same years, Michael Heim, a former professor at the University of California, wrote an essay *Foreignize or Not to Foreignize: From a Translator’s Notebook* which was included in the book *In Translation: Honouring Sheila Fischman* (2013). In his work, Heim concentrated on the concepts of foreignization and domestication in translation

studies and throughout the essay gives many examples where these two concepts became problematic. Being against foreignization and borrowing words, he argued that these practices can destroy the whole context of the target text. Heim claimed that foreignization could be used only when the translator is completely sure that the “modified text does not deform the original” (2013). The translator's task is to try including borrowed words in the target text in such a way that they would not destroy the grammatical pattern of the text or affect the original meaning of the context. Heim not only believed that foreignization is often the wrong decision, but also that the translator chooses the easiest solution by borrowing words from a foreign language. The practice of foreignization is a “*disservice*” from a translator to himself claimed Heim.

Clarification, Explanation, and Simplification

Foreignization in its turn might need in-text explanation or footnotes. In his lecture *On the Different Methods of Translating* (1813), Schleiermacher discusses the concepts of paraphrase and imitation. Paraphrasing in translation refers to the practices of simplification and clarification, and it tries to “retain [original text’s] value by the addition of limiting or expanding definitions” (1813, p. 40). In Schleiermacher’s opinion, even the best paraphrase can have a negative influence on the meaning of the original context and “abandon the impression made by the original [text].” He argues that despite paraphrasing tries to find the psychological connection between the foreign and the target language words or thoughts, sometimes it fails to satisfy the reader who wants to feel the power and meaning of the original text.

A century later, in 1962, John Cohen, a British translator, writes a book *English Translators and Translations*, in which he agrees with Schleiermacher’s opinion on simplification and clarification in translation. Cohen bases all his arguments on his own or other

translators' experiences and brings many examples throughout the text. He argues that translators should try to avoid simplification, explanation and never-ending footnotes. These are the direct results of giving more importance to the meaning than to the structure of the text. Cohen believes that many explanations and footnotes on the page can cause inconvenience to the target reader, confuse him and completely ruin the flow of the meaning in his mind. Cohen also claimed that the translator should be aware of the fact that with every new generation changes are happening. Intercultural differences and various tastes between different nations, in his opinion, should be given a major acknowledgment from translator's too.

If the translator decides not only to borrow the word but also explain it to the foreign reader, then he/she should also familiarize himself with Antoine Berman's essay *Translation and the Trials of the Foreign* (1985), in which he talks about some of the mistakes that translator often does. One of those mistakes, according to Berman, is the clarification of meaning. He firmly believes that if the translator explains the definition of a word it means that he/she destructs the text and its rhythm. If there is an idiomatic expression, specific to the source culture, and the translator simplifies it to make it easier for the foreign reader to understand, then he breaks the tone and the rhythm of the text – two crucial aspects of a text, according to Berman.

Authority in Translation

In 1941, Nabokov wrote an essay called *The Art of Translation* in which he concentrates on themes of translational issues, mistakes, challenges and brings examples from his and other translators' works. In the essay, he separates three major mistakes that a translator usually does and calls them "categories of evil": (1) obvious errors because of ignorance or lack of knowledge

of the source culture, (2) intentional skipping of textual parts that carry complex meaning and structure, (3) modifying and shaping the text in such a way that corresponds to the notions and values of the target culture. Nabokov regards to the last error as the vilest out of the three and “the worst degree of turpitude” that a translator can reach. Nabokov represents an author-oriented translator who believes that a translator is not the one to have control over the meaning of the text.

Berman in his *Translation and the Trials of the Foreign* (1985) argues that a translator does not have that much authority over the text to alter the content of it and the meaning since the author has already dealt with the issue of being understood by his readers. In other words, Berman says that a translator should do a word for word translation since he/she is not an advocate for the meaning and has no authority over the text.

Jeffrey Nealon and Susan Giroux would agree with Berman on the idea that the translator has no authority over the text that is in front of him. However, they think that the author himself does not have authority over the meaning of their work. In the chapter *Authority* of the book *The Theory Toolbox: Critical Concepts for the Humanities, Arts, and Social Sciences* (2011), Nealon and Giroux explain to us what it means to have authority over a text. And then they claim that the author cannot control the meaning of a text, which is easily alternated and multiplied with every reader (2011). An author is not capable of ensuring that every reader will understand the text in the same way since their perceptions are based on how much is each of them familiar with the source culture of the text. And if the author himself does not have authority over the text, then the translator is not allowed to decide on behalf of a whole society which means to include someone by excluding the others. (Nealon & Giroux, 2011)

Ideal Translation

Walter Benjamin, in his essay *The Task of the Translator* (1968), talks about translation as a form of art, the freedom that a translator can have and what does he/she do during translation. Benjamin firstly was claiming that translation is a form of art and that it is not simply about translating meaning. Something bigger and more important happens during translation which is the transmission of the values from the source to the target text. He thinks that every work carries a whole list of values which connected with the text throughout time, and these values need to be transferred to the target text as accurately as possible. (Benjamin, 1968) And to achieve this, namely ideal translation, Nabokov, in his *The Art of Translation*, gives three talents that a translator must possess: (1) to have equal talent with the author, (2) have excellent knowledge of both cultures, languages and the author's manners of writing, and (3) be a possessor of the talent of imitation to be able to repeat the linguistic tricks of the author in a new language. (Nabokov, 1941)

Benjamin also states that a true translator does not just worry about the beautiful appearance of the sentences but gives more attention to choosing the right words and forming correct syntax. Cohen would agree with Benjamin because he was criticizing the twentieth-century translation in concentrating on “*meaning and interpretation*” and giving a little importance to “*imitation of form and manner*”. (1962, p.35) Not only Cohen, but also Venuti would agree with Benjamin a century later in 1995. Venuti, in the chapter Invisibility of his book *The Translator's Invisibility* (1995), discusses mainly the transparency of a translator and how important it is for the success of the work in the target language. He would agree with Benjamin and Cohen in the sense that a good translation is not about the appearance of the sentences. He believes that a truly good translation is not based on the accuracy of meaning and words having

the equal meaning in the target language. Venuti claims that it is fluency of the text that is one of the key issues in translation.

During the same decades, Jiří Levý in his essay *Literary Translation as an Art Form* (2006), discusses the issue of a perfect translation. Besides that, he talks about what is a true translation from his point of view, the two extremes of translation – illusionist and anti-illusionist – and what a true translator is responsible for. By talking about the ideal translation, he argued that it is impossible to translate a text and expect it to be a perfect match with the original text. Since a text carries a whole history behind it, a set of values collected during the time one cannot transfer everything from the source text to the target text equally. (2006, p.337) According to him, a translation can never be equal to the original work because it is nearly impossible for a translator to transfer all the textual elements and put together a whole text. There should be a hierarchy of these elements following which the translator should decide which values of the original work he/she has to keep while translating. (2006, p.337)

Research Question

This capstone project consists of one main research question and two more sub-questions.

The main question is the following:

- While translating an English text full of culture-specific words into Armenian, is it acceptable to use foreignization? And if so, how much?

In the result of the research, two more sub-questions related to the main question arose.

1. Is it better to explain every borrowed word to the new reader or leave it to their imagination?

2. Is it possible to transfer the same tone of the original text full of profound emotions to its translated version?

All these questions have a direct connection to the practices of simplification, clarification, and usage of footnotes in translation, which are also included in my research. Particularly, I am discussing the compatibility and the accessible amount of usage of these practices in translation from English to Armenian. And to help prove the ideas that I am going to determine after the content analysis, I included my translation of a fictional work - selected parts/scenes from Ralph Ellison's *Invisible Man* (1952).

Methodology

Translation being a linguistic and intercultural process is not possible without significant challenges. And even the most celebrated translators continually ponder about some questions and doubt decisions every time they start translating. My capstone is concentrated on the issue of foreignization and the other issues that it generates afterward. And the information on these matters is collected by the method of scholarly research.

The primary research strategy I am employing in this capstone is content analysis. And the content type incorporated in the capstone are essays, book chapters, and articles written by prominent writers, philosophers, and translators. The information in those pieces is analyzed through examining their ideas and learning about their experiences in translation. The primary analysis is concentrated on the issues of translational process several of which are foreignization, clarification (explanation), simplification and ambiguity of meaning.

In this capstone, I am using translation theory and theories of authority. Some of the translation theory date back to early 20th century, like Schleiermacher's and Benjamin's

theories, and some were written just two decades ago, like that of Venuti's and Heim's. For the theory of authority, I selected a chapter from the book *The Theory Toolbox: Critical Concepts for the Humanities Arts, and Social Sciences* (2011) written by Nealon and Giroux, which is also a relatively contemporary collection of theories on different themes.

A part of one fictional novel is chosen for this capstone: selected scenes from R. Ellison's *Invisible Man* (1952). The primary reason for choosing this particular writing is that its language offers a rich variety of words and phrases that come specifically from African-American culture. This fact implies that the chapter perfectly suits my research question by creating translation problems that the translator is required to solve. Besides that, it makes it worthy to translate this work and overcome all challenges that it poses.

Critical Introduction and Findings

Introduction

Translation is one of the central connecting tools and channels in the world of communication and, as a field of study should belong in the list of priorities. It is very crucial for a translator to find the best solutions for translational problems since they decide the kind of fate the foreign piece of work will earn in the new society. And, also, the fact of translation being a primary channel of communication between nations adds more significance to the proper resolution of its issues. Translation, mainly literary, does not merely transfer the meaning of words but passes detailed information of the source culture to the target. As stated by Anthony Burgess "Translation is not a matter of words only: it is a matter of making intelligible a whole culture." (*Is Translation Possible?* 1984) Therefore, the deed of literary translation does not lay

merely in interpreting foreign ideas but educating the target society about a whole new list of values.

In the case of this project, the target society is Armenian, and the source culture to be made intelligible is the African-American society of the early 20th century. Armenia is a xenophobic country. The majority of Armenians, living in their homeland, know very little about the African-American culture. There is a minor interrelation between these two societies which makes it even more difficult to translate a compound text and expect the Armenian reader not only to understand but also enjoy it.

Ralph Ellison's book *Invisible Man* presents the issue of slavery of the early 20th century. The story is about one black man, but his character speaks for every single black person who lived through the struggles of oppression coming from the white society. The narrator of the story is the invisible man himself, whose name remains undiscovered until the end of the book. However, throughout the story, the author involves several characters that make the reader think they are the same person as the invisible man. This notion justifies the hypothesis that Ellison, by thoroughly describing the complicated life of the invisible man, indeed, voices the issues and protests of the whole black society.

All the struggle, defeat and success in invisible man's life and all the passionate and complicated dialogues between him and other characters are presented in the book in a quite profound language. But how could the author, as much as possible, pass the same feelings of the invisible man to the reader with simple language if they were even more complex and puzzled than the word choice itself?

Besides using beautiful but at the same time complex language, the author also included such words/concepts that are commonly familiar to the black society. Moreover, some of those

concepts are not only culture-specific but also time-specific – mainly used among black people of the late 19th and early 20th centuries. In all scenes of *Invisible Man*, there are words (proper nouns, phrases) that the Armenian reader will have a hard time understanding even if translated. The Armenian reader does not only have to understand the first meaning of those words but mainly the cultural importance and reputation it has in the source culture. And to transfer these values to the Armenian reader through translation is very challenging. Specifically, if there is no such a word in the target language that can represent the same values to the new audience, translators might think of borrowing the word from the source language.

Word Borrowing

For the sake of demonstrating practical examples of English slang language, I translated two long dialogues, one of which is taken from the 6th chapter. The participants of the heated conversation are the main character and Bledsoe (the college president) who is blaming the former for taking one of the college trustees to the college outskirts. And in the middle of the argument, Bledsoe calls the invisible man a “nigger” several times. Here is an example of a sentence: "Nigger, this isn't the time to lie. I'm no white man. Tell me the truth!" The challenge with this sentence is to pick the right translation for the word “nigger” while maintaining the hint of insult and mockery in the mood of the target language. Undeniably, the immediate word that one would think of is “սևամորթ.” However, what “սևամորթ” means is “a black-skinned person” and, definitely, not a “nigger” - a contemptuous label for the black-skinned. This implies that “սևամորթ” which does carry a scornful meaning in Armenian is not suitable to the mood of the sentence.

Heim (2013) would suggest to avoid foreignization, and not borrow the word into Armenian. He would criticize my translation by saying that I chose the easiest path of borrowing a word rather than putting the effort in coming up with another one. However, I would disagree with him because borrowing “nigger” is not the easiest path. It is the only way to ensure that the translation does not fail to carry the insulting connotation of the word. In the end, I chose to foreignize and leave “nigger” as it is. The translation came out like this: “Նիգգեր, հիմա ստեղծվում է մամանակը չէ: Ես սպիտակ մարդ չեմ: Ինձ ճիշտն ասա:” The reason for making the decision to borrow the word is that in Armenian there is no synonym used for a black person that carries the same insulting meaning as “nigger” in the U.S. But in reading *Invisible Man*, it is very important to understand all the hidden meanings of that word because only then the Armenian reader will have the opportunity to imagine the sufferings of the main character.

Schleiermacher, however, in his lecture *On the Different Methods of Translating* (1813) stated that foreignization might arise inconveniences for the target audience. And he continued by saying that translator should take into consideration the fact that not all languages are capable of accepting words of foreign origin. But Armenian language, although being a fairly old language, is free enough to accept new and foreign words. As a native Armenian, I can assure that we, Armenians, use foreign words constantly to the degree that sometimes we even forget that they are of a foreign origin, namely borrowed from another language. This means that keeping the word “nigger” the same in Armenian will not arise reading problems for the Armenian audience other than the problem connected to the meaning discussed above. Moreover, including many borrowed words in the Armenian language, and generally in translation, I believe, instead of arising problems, contributes to the collective learning of one

culture of another. As Burgess said, “translation is a matter of making intelligible a whole culture” (1984) and introducing foreign words to culture is one way of achieving it.

Ideal Translation and Translator’s Transparency

Translating ideally is one issue of every translator. What exactly is ideal translation: foreignization (author-oriented translation) or domestication (reader-oriented)? The answer to this question varies with every translator regarding their translating method being a reader- or author-oriented. Ideal cannot include only one method of translation because the word “ideal” means to satisfy everybody. If the translation is only reader-oriented, it will displease the reader who prefers author-oriented translation, and vice versa. This infers that ideal translation is not possible since it will always fail to meet every reader’s and even author’s standards.

Nevertheless, many people believe that a translation is ideal if it is reader-oriented which means that the former includes the domestication of words, explanations, and clarification of meaning. But there is one more characteristic of domestication called transparency of the translator.

Remaining transparent is another major issue with which a translator’s needs to cope. Venuti, the translation theorist, believes that an ‘ideal translation’ is all about transparency and the fluency of the text. A good translation is when the foreign reader forgets or does not notice that it is a translation in his/her hands. However, keeping transparency is significantly more challenging when having to deal with two remarkably different languages and cultures.

According to Venuti, transparency in translation is fluency of reading the text in the target language. Fluency of reading in its turn directly connects with the act of domestication which is, usually, one of the main substitute options for foreignization. Domestication, as stated before, includes simplification, which I find unacceptable in literary translation, and even clarification of

the meaning. One reason not to include simplification of words and phrases in literary translation is that the translator, Berman argued, brakes the tone and the rhythm of the original text. (1985)

Another reason for domestication being unacceptable in literary translation is that the translator does not have authority over the text and the meaning of words. (Nealon & Giroux, 2011) Berman, too, claimed that the original author has already taken care of being understood by his readers the way he desired, and the translator is deprived of the privilege to be an advocate for the meaning. (1985) In the end, we can infer that domestication is a process of taking control over the text's meaning which is not justifiable for many translation specialists.

However, as Venuti claimed the “the aim of translation is to bring back a cultural other as the same, the recognizable, even the familiar; and this aim always risks wholesale domestication of the foreign text.” (2004) Despite Venuti stating that a good translator aims at producing a text highly comprehensible to the target audience, I still avoided this reader-oriented approach of translation. During the translation of several parts from *Invisible Man*, it seemed like there was no other choice than domesticating the complex words and explain their meaning for the Armenian reader beside the word itself. However, I came up with rational solutions for every case presented below.

Several illustrative examples where I did not keep transparency and refused to domesticate occurred in the first chapter where the grandfather was speaking to the family. Nearly at the end of his monologue, he said: “let them swoller you.” The unusual word in this phrase, even for the English reader, is “swoller.” English grammar does not include the verb “swoller,” and it is not an acceptable tense of “swallow” either. And this is a great example of a word from African American culture - the slang that they used among each other. “Swoller” is grammatically incorrect in the modern English language, however, is a sufficient illustration of

both cultures- and a time-specific verb. Since “swoller” is not a subject to borrow, there were two options left for me. One was to form a new verb similar to “կով սուլ,” and the other one was to search for a word able to preserve the tone of the dying old man and the register of his speech. In order to reach my goal of overcoming the challenge of translating “swoller” as best as I could, I needed to look for an Armenian word that carried the same value as “swoller.”

Henry Longfellow has a saying that best applies to this case. He said: “A translator, like a witness on the stand, should hold up his right hand and swear to ‘Tell the truth, the whole truth and nothing but the truth.’” (1982, p. 166) A good translation required from me to find a word that is used as rarely and pronounced as oddly in modern Armenian as “swoller” in modern English. As a result, I chose the word “կլլսլ,” which was used in Western Armenian. The verb is a perfect fit for the context by helping maintain the mood and tone of the original text. Most importantly, it is pronounced similarly odd in modern Armenian as the original word “swoller” in English.

In the same speech given by the dying grandfather, he uses the word “younguns” to refer to the children of their family. “Younguns,” again, is an uncommon word used in the 20th century by African-Americans. It is of a colloquial register which had to be maintained during the translation, instead of losing it and translating as “երիսասարդներ” or “երեխաներ.” In order to follow the rule of keeping the register and the mood of the text, I chose the Armenian word “ջսհեղներ” used in colloquial dialogues. This word perfectly suits the so-called “ideal” translation of “younguns.”

If I followed Venuti’s approach to translation, who was claiming that translation along with domestication aims at connecting two different cultures to each other (1995), I would domesticate “younguns” and “swoller” by translating them as “երիսասարդներ” and “կով

ուսւլ.” According to Venuti, this would be a way to bring the two cultures closer to each other by making one of them understand the other better. Although, is that true? By domesticating we change the original meaning if not destroy it. We deprive the target audience of learning the true words, expressions, register and tone that the source culture uses, which is, definitely, not the goal of translation. Rather, it aims at transferring the truth by not leaving out any notion of the original text.

An additional example of sticking to Longfellow's belief that the translator should only tell the truth is the translation of the sentence “Live with your head in the lion's mouth!” found in the 1st chapter of *Invisible Man*. This idiomatic expression has several similar meanings to “being a target for constant danger.” But considering the fact that the grandfather is giving advice to his grandson, the meaning of the expression can be narrowed down to “Be alert!”. Eventually, however, the phrase was translated not as “Be alert!” but as “Ասլրիի՛ր գլուխդ առլուծի բերսնու՛մ.” Fortunately, in Armenian, we had the same idiomatic expression, and no footnotes or explanations were needed to help the reader with understanding. In this instance, the outcome of translation was strictly word-for-word which, I believe, was the main point of Longfellow’s saying.

“Lily-white,” another expression mentioned in the 1st chapter of *Invisible Man*, is a very effective example for discussing the theme of ideal translation along with the preservation of contextual meaning and tone. It is referred as a useful example because, first of all, there is no literal translation of “lily-white” into Armenian. The translator only has options of different words conveying a similar meaning of “lily-white” to choose from. “Lily-white” was a term that they used way back in the early 19’s to refer to racist white men, and textually it means “pure and white.” In Armenian, I had to find a word that conveyed these two meanings but was not

consisted from any of these adjectives, because it would turn into clarification of meaning. Plus, the chosen adjective had to sound as irregular and containing a sarcastic undertone while describing a human being as “lily-white.”

Vladimir Nabokov in *The Art of Translation* mentions a set of skills that an experienced translator has to obtain. And one of those skills is connected to the practice of imitation in translation. He said: the translator “must possess the gift of mimicry and be able to act, as it were, the real author’s part by impersonating his tricks of demeanor and speech, his ways, and his mind, with the utmost degree of verisimilitude.” (*The Art of Translation*, 1941) The approach noted by Nabokov is strictly author-oriented but withholds from foreignization at the same time. The reason is that “mimicry” is the repetition of one’s actions by another person. In the case of translation, “the other person” is “the target language” that is challenged to imitate the words of the original but in its own language. This is what Nabokov means by mentioning imitation in translation. And, hence, the imitation should be formed out of the words of the target language, borrowing words from the original language is restricted. So, the “impersonation” and “mimicry” of the author’s wordplay signifies the process of repeating the same wordplay by a foreign language without borrowing words. Eventually, by following Nabokov’s idea, I translated “lily-white” as “նեփ-նեղնակ,” because it means “pure and white,” and by containing a sarcastic undertone is not a common way of describing a white-skinned person in Armenia as “lily-white” in the U.S.

Another example from the translation included in this capstone is taken from the 4th chapter and contains the expression “old Bucket-head.” The sentence says: “Looks like you have old Bucket-head kind of mad.” (*Invisible Man*, 1952) This expression belongs to the dialogue between two college students one of which is the invisible man and is used to address Dr.

Bledsoe, the president of the college. In the result of research, it became clear that this nickname the students chose for their principal means “a stupid person.” In order to not only imitate the original words of the author but also preserve the humorous connotation of “old Bucket-head,” I translated the sentence as “Կարծես թե հիմար թիճուկին զայրացրել էս.” The translation of “Bucket-head” is not word-for-word and is slightly paraphrased which contradicts Schleiermacher’s (1813) views. However, it still conveys the meaning and mood of the original text.

Another of Nabokov’s qualifications of a skilled translator and an ideal translation, which he regards as the first primary requirement in his essay, is about talent. It says: the translator “must have as much talent, or at least the same kind of talent, as the author he chooses.” (*The Art of Translation*, 1941) This statement is accurate, especially when associated with the translation of a verse from a song or a poem. In this case, translation utterly becomes a process of writing a rhymed verse in a different language and this, naturally, requires the talent of creating a piece of literature.

In the 11th chapter of *Invisible Man*, the author included a child-song about a character of Buckeye the Rabbit which raised the issue of rhyming.

Buckeye the Rabbit	Նապաստակ Բաքայ
Shake it, shake it	Թափ տուր, թափ տուր
Buckeye the Rabbit	Նապաստակ Բաքայ
Break it, break it . . .	Փախս տուր, փախս տուր...

In order to translate this verse ideally, I had to look for a number of translations and meanings of the verbs that would allow me to preserve the perfect rhyming. In the result of research, I chose “Թափ տուր“ for “shake it” and Փախս տուր” for “brake it” not only by judging the context of the song itself, but also that of the chapter. The invisible man connects

himself with Buckeye the Rabbit and recalls that specific verse for a reason. He was in an electric machine in the moment of recalling the verse, and the doctors were experimenting on him. The invisible man certainly needed to “shake and break” in order to free oneself out from the electric machine. It seemed like his subconscious mind thought of this verse to hint the conscious self of necessary actions: “Shake it shake it, break it break it!” Therefore, the Armenian versions “Թափ սուր” and “Փախս սուր” were a perfect fit for the situation in which the invisible man was. Namely, he had to “թափահարել” the machine door to open it and “փախչել” from the experiments and doctors.

After this commentary of mine on the process of choosing words for perfect rhyming and correct meaning, the completed work and effort are evident. The easy path of translating any of the song verses included in *Invisible Man* would be merely a word-for-word translation or, even worse, paraphrasing. Schleiermacher was against any type of paraphrasing because it ruined the power and effect of the original text that the reader would want to feel. (*On the Different Methods of Translating*, 1813) So, not only in the case of song verses but all other examples from *Invisible Man*, I had to avoid paraphrasing which was not a challenge since I consider it wrongful either.

However, my approach to the translation of this verse was entirely author-oriented and would probably satisfy Nabokov’s requirements for an ideal translation. But will the Armenian reader understand the meaning of the verse correctly? Does the latter belong to the list of purposes of an ideal translation? Or, does ideal translation mean that the reader “ideally” understands it? All these questions prove once again the argument that “ideal translation” is not possible and it should not be used as a descriptive phrase because of not carrying an exact

definition of its essence and a strict checklist on its accomplishment. Instead of stating what is considered an ideal translation, we can only state what is not.

Use of Footnotes, Authority & Explanation

By all means, transparency, beautiful word choices and smooth sentence flow, which do not incorporate in-text explanations or footnotes, can never be a desirable outcome for both the translator and the reader. A translator might avoid footnotes and in-text explanations as much as possible, but in certain cases, he/she is still required to include them. There are words that one cannot transparently translate because of those words being untranslatable. And one does not either need to be concerned about the sentence structure being beautiful because the only way to translate those words is to borrow and explain them. John Cohen argued that translators should try to avoid simplification, explanation and never-ending footnotes. These are the direct results of giving more importance to the meaning than to the structure of the text. Cohen believes that many explanations and footnotes on the page can cause inconvenience to the target reader, confuse him and completely ruin the flow of the meaning in one's mind. John Cohen may have argued against footnotes and explanation for a long time, however, in the cases below, a translator had to disagree with Cohen, counteract, and give more importance to the successful transmission of meaning from the original to the new text. And here are some examples of such cases.

The game called “dozens” is mentioned in the 11th chapter of *Invisible Man*.

“The dozens, in African American culture, a game of verbal combat typically played by young men. The participants match wits by exchanging humorous insults, usually before an audience. The topics available for criticism in the dozens include

family, dress, appearance, economic status, and physical characteristics. The most common topic of insult in the dozens, though, is a person's mother" (Fink, 2014).

In the chapter, we can even see that the "doctor" was specifically asking a question about the invisible man's mother. Therefore, he instantly connects his question with an insult and the game of dozens that he probably used to play in his neighborhood. An Armenian would never guess what is "dozens," and even if it really a game or maybe they did not get it right. So, in this case, it is essential both from the side of the precise meaning and from the side of authority to borrow the word "dozen" and give a small explanation in the form of a footnote. Cohen claimed that footnotes hinder the flow of the text and cut thoughts, but in this case, they won't do any harm except good, especially if they are not extended. The context conveys a lot of details that carry some specific and relevant meaning to themselves and leaving them out by translating (instead of borrowing) and worrying about the language acceptance is a very wrong decision.

Vladimir Nabokov in his essay *The Art of Translation* (1941) mentions three essential qualifications that a skilled translator should possess. And one of those skills according to him is that the translator "must know thoroughly the two nations and the two languages involved and be perfectly acquainted with all details relating to his author's manner and methods; also, with the social background of words, their fashions, history and period associations." (*The Art of Translation*, 1941) His belief has accuracy to itself. However, it is partially not possible to achieve. The translator can be thoroughly aware of the two cultures but being entirely familiar with the author's manner of writing and methods, I believe, is beyond the bounds of possibility. Assuredly, Nabokov's point is evident and more than reasonable. Also, one can undeniably notice his author-oriented views on translation which I tried to follow while translating the examples presented below. The next examples required detailed research of related topics while

being illustrations of words connected strictly to African-American culture of the early 20th century.

For example, in the 9th chapter of *Invisible Man*, there is a child-song about gambling which includes a character of a bird Robin.

O well they picked poor Robin clean	Եվ սհա նրանք փետրահան արեցին խեղճ Ռոբինին լիովին
O well they picked poor Robin clean	Եվ սհա նրանք փետրահան արեցին խեղճ Ռոբինին լիովին
Well they tied poor Robin to a stump	Ահա նրանք կապել են խեղճ Ռոբին կոճղից
Lawd, they picked all the feathers	Տեր, նրանք հանեցին բոլոր փետուրները
round from Robin's rump	Ռոբինի պոչից
Well they picked poor Robin clean.	Ահա նրանք փետրահան արեցին խեղճ Ռոբին լիովին:

“Robin,” although being the name of a bird species, is used as a name in this case because of starting with a capital letter. And this means that, as a name, it should not be translated. As a result, it becomes a borrowed name that still needs an explanation of its character to the reader to allow him to interpret the context. Nonetheless, it should be explained as a footnote at the end of the page and not directly in the text. Although, several passages before we concluded that in-text explanation of the meaning is not preferable in literary translation, footnotes do not belong to the list of these explanations. I, along with Berman, am against in-text explanations or definitions because they hinder the process of reading. But the little numbers that indicate footnotes beside the words certainly do not.

Also, notice that I did not include any punctuation marks in the Armenian version of the song which is uncommon for Armenian, because it is “fond of” many punctuation marks and complex sentences in contrast to English. The original version lacked punctuation marks, as well, which was the reason for me to avoid putting them in my translation. By not having excellent knowledge of the reading tone of the original song, which is one of the translator’s evil errors of Nabokov (1941), I could not risk taking the responsibility of adding punctuation marks by

myself because they affect not only the tone of reading but the meaning of the whole song. I followed the statement of Nealon and Giroux (2011) who claimed that the author has already taken care of the text's meaning. In this case, if Ellison decided not to include punctuation marks, then a translator has no right to go against his decision especially if it can affect the author's desired meaning.

Another ideal example is the verse about Buckeye, the Rabbit in the 11th chapter of *Invisible Man*. The verse, if discussed from the side of explanation, unquestionably needs a footnote. It is, again, a very cultural term - a song that specifically the African-American children of the early 20th century were singing during play. While searching for this song on the internet, I found very little information about it; discovered only several verses from the same song. An Armenian person would never know who the rabbit is, let alone from where it comes. And since the author of invisible man did not just randomly bring this specific character into the text, I think this definitely needed a footnote to give some background information about the song. The reason behind is that the song conveys an implicit meaning in it and draws some connections between the character of the invisible man and the rabbit. Only the research gave me insight into the hidden connotation of the context. So, the Armenian reader, too, should get some information on the rabbit to be able to connect it with invisible man and discern the implicit meaning that the author tries to pass to his readers. Cohen in his *English Translators and Translators* (1962), argued against footnotes and all explanations by believing that they hinder the reading flow and might cause misperceptions of meaning. However, Cohen's argument is not applicable to or even righteous for this case since the inserted footnotes are of a minimal quantity, essential, and, certainly, not "never-ending" to somehow disturb the process of reading.

Conclusion and Questions for Future Research

After all the research and findings, we can conclude that translational challenges all require different treatment. What I mean is that some of them can be used as much as a translator finds it proper, the others are not to be used at all. And some can be used only in limited quantities. Foreignization belongs to the list of practices that should be of limited use even in a flexible and accepting language like Armenian. Foreignization, although I am not at all against it, should be the last option to consider before trying all the existing and even non-existing words in the target language. Non-existing words are the ones that a translator can invent a new word and explain it in a footnote by his will. Domestication, on the other hand, should be avoided as much as possible in literary translation. By being against domestication, simplification of meaning, and in-text explanation, I believe it completely ruins the original author's desired impression and power to pass to the reader. All these three can be substituted with a footnote at the end of the page which will not only help stick to the author-oriented translation but also, by providing significant information, make it easier for the reader to engage in the narrative. Footnotes, I believe, should belong either to the list of the limited or unlimited use.

Another truth I discerned at the end of my research and practice, is that ideal translation is not possible. Although all the respectable theorists and translators have their own understanding and peculiarities of what translation is considered to be ideal, there is no single collective definition of it. Is ideal translation the one when all the words are translated ideally word-for-word? Or is it when target reader ideally understands the translation? Even I have a firm belief that there is no such a criterion as "ideal translation," I would very much like to be challenged and proven wrong. Defining "ideal translation" and forming a list of how a translator can achieve it, is the primary theme of future research.

Works Cited

- Benstock, S. (1983). *At the Margin of Discourse: Footnotes in the Fictional Text*. PMLA, 98(2), 204-225.
- Berman, A. (1985). Translation and the Trials of the Foreign. Trans. Lawrence Venuti. In L. Venuti (Ed.), (2000), *The Translation Studies Reader* (284-297). London, UK: Routledge.
- Burgess, A. (1984) Is translation possible? Translation: *The Journal of Literary Translation XII*
- Early, G. L. (2010). *Ralph Ellison: Invisible man*. New York: Marshall Cavendish Benchmark.
- Eco, U., & McEwen, A. (2001). *Experiences in translation*. Toronto: University of Toronto Press.
- Fink, R. (2014, March 14). The Dozens. Retrieved from <https://www.britannica.com/topic/the-dozens>
- Grass, G. (2015, October 29). *Translation is...* Retrieved from <https://archipelagobooks.org/2012/08/translation-is-that-which-transforms-everything-so/>
- Hermans, T. (2003). Cross-Cultural Translation Studies as Thick Translation. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies, University of London*, 66(3), 380-389. Retrieved from <http://www.jstor.org/stable/4146100>
- Jakobson, R. (1985). On linguistic Aspects of Translation. Trans. Lawrence Venuti. In L. Venuti (Ed.), (2000), *The Translation Studies Reader* (113-118). London, UK: Routledge.
- Longfellow, H. W. (1982). *The Letters of Henry Wadsworth Longfellow (Vol. 5)* (A. Hilien, Ed.). Harvard University Press, (p. 166).

Nabokov, V. (1941, August 4). The Art of Translation. Retrieved from

<https://newrepublic.com/article/113310/vladimir-nabokov-art-translation>

Powell, A. (1970, January 01). Pancocojams. Retrieved from

<http://pancocojams.blogspot.am/2014/03/buck-eye-rabbit-big-eye-rabbit-lyrics.html>

Venuti, L. (2004). *How to Read a Translation*. Words Without Borders. Retrieved from:

http://www.occt.ox.ac.uk/sites/default/files/venuti_how_to_read_translation.pdf

Venuti, L. (2013). The Translation Workshop and Its Limitations. In *Translation changes everything: theory and practice*. (240-243). London, UK: Routledge.

Schleiermacher, F., & Bowie, A. (1998). *Hermeneutics and criticism: and other writings*. (130-133) Cambridge: Cambridge University Press.

Schulte, R., & Biguenet, J. (1992). Friedrich Nietzsche “On the problem of translation” in

Theories of translation: An anthology of essays from Dryden to Derrida. (68-70)

Wald, E. (2017, March 28). Pick Poor Robin Clean (Larry Johnson). Retrieved from

<http://www.elijahwald.com/songblog/pick-poor-robin/>

Appendices

Անտեսանելի Մարդը

Ռալֆ Էլլիսոն

ԳԼՈՒԽ 1 /Էջ 13-14/

Վաղուց էր, մոտ քսան տարի առաջ: Իմ ամբողջ կյանքում ես ինչ-որ բան էի փնտրում և, ուր որ թեքվում էի, ինչ-որ մեկը փորձում էր ասել ինձ թե ինչ էր դա: Ես ընդունում էի նրանց լուծումները նույնպես, չնայած որ նրանք շատ հաճախ հակասություն էին հանդիսանում և անգամ ինքնահակասություն: Ես միամիտ էի: Փնտրում էի ես ինքս ինձ, սակայն բոլորին բացի ինձնից տալիս էի հարցեր, որոնց ես, և միայն ես, կարող էի պատասխանել: Պահանջվեց երկար ժամանակ և իմ սպասելիքների ցավոտ շրջադարձ, որպեսզի հասնեմ այն գիտակցության, որով բոլորն ասես ծնված լինեին. որ ես ոչ ոք եմ, քան միայն ես: Բայց նախ ես պետք է բացահայտեի, որ ես անտեսանելի մարդ եմ:

Եվ ես դեռ բնության սխալ չեմ, ոչ էլ պատմության: Ես պլանների մեջ էի՝ մնացած բաները հավասար /կամ չհավասար/ լինելով ութսունհինգ տարի առաջ: Ես չեմ ամաչում նրանից, որ իմ տատն ու պապը ստրուկներ են եղել: Ես ամաչում եմ միայն ինքս ինձնից նրա համար, որ մի ժամանակ ամաչել եմ: Մոտ ութսունհինգ տարի առաջ նրանց ասացին, որ նրանք ազատ են, միավորված մեր երկրի մյուս մարդկանց հետ ամեն ինչում՝ կապված ընդհանուր բարօրության հետ, սակայն սոցիալական հարցերում՝ առանձնացված ինչպես ձեռքի մատները: Եվ նրանք հավատացին դրան: Նրանք բերկրանք ապրեցին դրա մեջ: Նրանք մնացին իրենց տեղերում, տքնաջան աշխատեցին, և իմ հորն էլ բերեցին՝ անելու նույնը: Բայց իմ պապն էր: Նա մի տարօրինակ ծեր մարդ էր իմ պապը, և ինձ ասել են, որ ես նրան եմ նման: Այդ նա էր, որ պատճառեց խնդիրը: Իր մահվան մահճի վրա՝ նա կանչել էր հորս իր մոտ և ասել.«Տղա՛ս, իմ գնալուց հետո ես ուզում եմ, որ դու շարունակես լավ պայքարը: Ես քեզ երբեք չեմ ասել, բայց մեր կյանքը մի պատերազմ է և ես եղել եմ դավաճան իմ ծնված օրվանից, լրտես՝ թշնամու երկրում՝ իմ զենքը Վերակառուցման օրերին հանձնելուց ի վեր: Ապրիր՝ գլուխդ առյուծի բերանում: Ես ուզում եմ, որ դու պատես նրանց այոներով, տապալես նրանց քմծիծաղով, համաձայնես նրանց մինչև մահն ու ոչնչացումը, թող, որ նրանք կլլեն քեզ մինչև որ հետ տան:» Նրանք մտածել էին, թե ծերուկը խելքը թրցրել է: Նա ամենախոնարհն էր մարդկանց մեջ: Փոքր երեխաները սենյակից դուրս էին բերվել, վարագույրները քաշվել և լամպի լույսը այնքան իջեցվել, որ թելը սկսել էր ճարճատել՝ ծերուկի շնչառության պես: «Կտվորեցնես դա ջահելներին,» մոլեգին շնջաց էլ նա, և հետո մահացել:

Բայց իմ ազգականներն ավելի վրդովված էին նրա վերջին խոսքերից, քան թե նրա մահից: Նրա խոսքերն այնքան անհանգստություն պատճառեցին, որ կարծես թե նա չէր էլ մահացել: Ինձ զգուշացրել էին կտրականապես մոռանալ թե նա ինչ է ասել և, իսկապես, սա առաջին անգամն է, որ դա մեջբերվում է ընտանի շրջապատից դուրս:

Այնուամենայնիվ, դա ինձ վրա մի սարսափելի ազդեցություն էր թողել: Ես երբեք համոզված չէի կարող լինել թե նա ինչ նկատի ուներ: Պապս հանգիստ ծեր մարդ էր, ով երբեք ոչ մի անախորժություն չէր ստեղծել, սակայն իր մահվան մահճին նա ինքն իրեն անվանեց դավաճան ու լրտես, և խոսեց իր համեստության մասին ինչպես մի վտանգավոր գործունեության: Դա դարձավ մի մշտական հանելուկ, որը իմ մտքի հետևում մնաց անպատասխան: Եվ ամեն անգամ երբ իմ մոտ մի լավ բան էր լինում, ես հիշում էի իմ պապին և ինձ մեղավոր ու անհարմար էի զգում: Կարծես թե ես հետևում էի նրա խորհրդին, չնայած ինքս ինձ: Եվ ասեմ ավելին, բոլորը սիրում էին ինձ դրա համար: Ինձ գովաբանում էին քաղաքի ճեփ-ճերմակ մարդիկ: Ես հանդիսանում էի ցանկալի վարքի օրինակ՝ այնպես ինչպես իմ պապն էր եղել: Եվ ինձ այն էր շփոթեցնում, որ ծերուկը անվանել էր դա դավաճանություն: Երբ ինձ գովում էին իմ վարքի համար, ես զգում էի մեղավորություն, որ ինչ-որ կերպ ես անում էի մի բան, որը դեմ էր սպիտակ մարդկանց ցանկություններին, որ եթե նրանք գլխի ընկնեին, ապա կցանկանային, որ ես վարվեի ճիշտ հակառակը, որ ես պետք է լինեի մոայլ ու կոպիտ, և որ դա կլինի հենց այն ինչ նրանք ուզում են, չնայած նրան որ նրանք հիմարեցված էին և մտածում էին թե ցանկանում են, որ ես գործեմ իմ պես: Ինձ վախեցնում էր այն, որ մի օր նրանք կտեսնեն ինձ որպես դավաճան և ես կորած կլինեմ: Մակայն, ես ավելի վախենում էի ապրել մի ուրիշ կերպ, քանի որ նրանք ընդհանրապես չէին սիրում դա: Ծերունու բառերը կարծես անեծք էին: Իմ ավարտական օրը ես մի հրապարակային ճառ մատուցեցի, որի մեջ ես ի ցույց բերեցի, որ համեստության մեջ է գաղտնիքը, իրոք, առաջընթացի բուն էությունը: /Այնպես չէր, որ ես հավատում էի դրան. ինչպե՞ս կարող էի՝ հիշելով իմ պապին: Ես միայն գիտեի, որ դա աշխատել էր:/ Դա մի մեծ հաջողություն էր: Բոլորն ինձ գովում էին, և ես հրավիրված էի ելույթ ունենալու քաղաքի առաջավոր սպիտակ քաղաքացիների հավաքի ժամանակ: Դա մի հաղթանակ էր մեր ամբողջ համայնքի համար:

Դա գտնվում էր մի առաջատար հյուրանոցի գլխավոր պարասրահում: Երբ ես հասա այնտեղ, ես բացահայտեցի, որ դա ծխելու հավաքի ժամանակ է լինելու, և ինձ ասել էին՝ քանի որ ամեն դեպքում այնտեղ եմ լինելու, ես կարող եմ նաև զվարճանքի համար

մասնակցել արքայական կռվի մեջ՝ կռվելու իմ դասընկերներից մի քանիսի հետ: Առաջին հերթին եկավ արքայական կռիվը:

ԳԼՈՒԽ 4 /Էջ 81-82/

Այն մի ընդարձակ լուսավոր սենյակ էր: Պարոն Նորթանն՝ իր բանկոնը հանած, նստած էր մի մեծ բազկաթոռի վրա: Անկողնու սառը ծածկոցի վրա փոխած հագուստ էր: Լայնարձակ օջախի վերևում հիմնադրի յուղանկարն էր, որ նայում էր ներքև ինձ վրա՝ բարեհամբույր, տխուր, և այդ լարված ակնթարթում՝ խորապես հիասթապված: Ապա ասես ծածկոց ընկավ:

- Ես անհանգստանում էի ձեզ համար, սրբ,- ասաց դոկտոր Բլեդսոուն: - Մենք սպասում էինք ձեզ ցերեկվա նիստին...

Հիմա սկսվում է, մտածեցի ես: Հիմա...

Եվ հանկարծ նա շտապեց առաջ.

- Պարոն Նորթոն, ձեր գլուխը,- բղավեց նա՝ մի տարօրինակ մայրական մտահոգություն նրա ձայնի մեջ: - Ի՞նչ է պատահել, սրբ:

- Ոչինչ է,- պարոն Նորթոնի դեմքը սառը: - Ընդամենը քերձվածք է:

Դոկտոր Բլեդսոուն կտրուկ պտտվեց՝ վրդովված դեմքով.

- Այստեղ կանչեք բժիշկին,- ասաց նա: - Ինչու՞ դու ինձ չէիր ասել, որ պարոն Նորթոնը վնասվածք է ստացել:

- Ես արդեն լուծել էի այդ հարցը, սրբ,- կամացուկ ասացի ես՝ տեսնելով նրան ետ շրջվելիս:

- Պարոն Նորթոն, Պարոն Նորթոն, ներողություն եմ խնդրում,- մրմնջաց նա: - Ես կարծում էի, թե զգուշ ու գիտակցող երիտասարդ եմ ձեզ մոտ ուղարկել: Ախր առաջ մեզ հետ երբեք չի պատահել այսպիսի դեպք: Երբեք, ոչ մի անգամ յոթանասուն հինգ տարվա ընտացքում: Ես ձեզ հավատացնում եմ, սրբ, որ նա պետք է դաստիարակվի, խստորեն դաստիարակվի:

- Բայց ավտոմեքենայի ոչ մի վթար չի եղել,- մեղմ ասաց պարոն Նորթոնը,- և ոչ էլ տղան է պատասխանատու դրա համար: Դուք կարող եք ետ ուղարկել նրան, հիմա նա մեզ պետք չէ:

Իմ աչքերը հանկարծ լցվեցին: Ես երախտագիտության մի ավիք ապրեցի նրա խոսքերից:

- Բարի մի եղեք, սրբ,- ասաց դոկտոր Բլեդստուն. - Դուք չեք կարող փափուկ լինել այս

մարդկանց հետ: Մենք չպետք է երես տանք նրանց: Հյուրի հետ տեղի ունեցած պատահարը, այն ժամանակ երբ ուսանողն է նրա համար պատասխանատու, անկասկած ուսանողի մեղավորությունն է: Դա մեր ամենախիստ կանոններից մեկն է: - Այնուհետև՝ ինձ, - Վերադարձիր քո սենյակ ու սպասիր մինչև որ կանչենք:

- Բայց դա իմ վերահսկողությունից դուրս էր, սրբ, - ասացի ես, - ինչպես պարոն Նորթոնն ասեց...

- Ես կբացատրեմ, երիտասարդ, - ասաց պարոն Նորթոնը կես ժպիտով: - Ամեն ինչ կպարզվի:

- Շնորհակալություն, սրբ,- ասացի ես՝ տեսնելով դոկտոր Բլեդստուի անփոփոխ դեմքի արտահայտությունը:

- Ավելի ճիշտ,- ասաց նա, - ես ցանկանում եմ, որ դու մատուռում լինես այսօր երեկոյան, հասկացա՞ր ինձ, սրբ:

- Այո, սրբ:

Ես սառը ձեռքով բացեցի դուռը, դուրս գալով այն աղջկա մոտ, որը սեղանի մոտ էր երբ մենք ներս մտանք:

- Ցավում եմ,- ասաց նա,- կարծես թե հիմար բիձուկին գայրացրել ես:

Ես ոչինչ չասացի, մինչ նա հուսալի դեմքով քայլեց դեպի իմ կողմ: Կարմիր արևն արդեն իր լույսը ձգեց համալսարանի վրա երբ ես ուղղվեցի դեպի իմ ննջասենյակ:

- Կհասցնե՞ս այս նամակը ընկերոջս ինձ համար,- ասաց նա:

- Ո՞վ է նա,- ասացի ես՝ ջանալով թաքցնել իմ լարվածությունն ու վախը:

- Ջեք Մեսթոնը,- ասաց նա:

- Լավ, նա իմ սենյակի կողքի սենյակում է:

- Հիանալի է,- ասաց նա մի մեծ ժպիտով: - Դեկանն ինձ առաջադրանք

հանձնարարեց, դրա համար ես չտեսա նրան այսօր: Ուղղակի ասա նրան, որ խոտը կանաչ է:

- Ի՞նչ:

- Խոտը կանաչ է: Դա մեր գաղտնի խոսքն է, նա կհասկանա:

- Խոտը կանաչ է, - ասացի ես:

- Այդքանը: Շնորհակալություն, սիրելիս,- ասաց նա:

ԳԼՈՒԽ 6 /Էջ 107-109/

Երբ ես ներս մտա, նա իր վիզն էր սրբում կապույտ ծայրեր ունեցող թաշկինակով: Ստվերոտ լամպը, որ նրա ակնոցի ոսպնյակների շողքն էր բռնել, նրա լայն դեմքի մի մասը ստվերի տակ էր թողել երբ նրա սեղմած բռունցքները ձգվեցին նրա առջևի լույսի մեջ: Ես կանգնեցի՝ տարակուսելով դռան արանքում, հանկարցակի նկատելով հին ծանր կահույքը, Հիմնադրի ժամանակներից մնացած մասունքները, շրջանակված դիմանկարներ և նախագահների ու արդյունաբերողների քանդակները պնակների մեջ, իշխանավոր մարդկանց՝ պատերին ամրացված ինչպես հաղթանշաններ կամ գինանիշագիտական խորհրդանիշներ:

- Ներս մտի՛ր,- ասաց նա կիսաստվերի մեջից.ապա ես տեսա նրա շարժումը, նրա առաջ եկող գլուխը ու վառվող աչքերը:

Նա սկսեց խոսել մեղմ, ասես թեթևակի կատակելով ու շեղելով ինձ իմ հավասարակշռությունից:

- Տղա՛, - ասաց նա,- ես հասկանում եմ, որ դու ոչ միայն հասցրել ես պարոն Նորթոնին Թադամաս, բայց նաև ավելի խորը փորեցիր այդ ջրհորը, փչացրիր այդ Գուդեն դեյը:

Դա հայտարարություն էր, ոչ թե հարց: Ես ոչինչ չասացի, և նա նայեց ինձ վրա նույն մեղմ հայացքով: Արդյո՞ք Բարբին օգնել էր պարոն Նորթոնին փափկեցնել նրան:

- Ո՛չ,- ասաց նա, -բավական չէր միայն հասցնել նրան Թադամաս, դու պետք է ամբողջ շրջագայությունը կատարեիր, նրան ամբողջովին գոհացնելու համար: Այդպես չէ՞:

- Ո՛չ, սրբ...այսինքն նա վատառողջ էր, սրբ,-ասացի ես: - Նա պետք է միքիչ վիսկի խմեր

...

- Եվ դա միակ տեղն էր, որի մասին դու գիտեիր, -ասաց նա: - Ուրեմն դու գնացիր այնտեղ, քանի որ հոգ էիր տանում նրա մասին...

- Այո՛, սրբ...

- Եվ ավելին, - ասաց նա մի ձայնով, որ և՛ ծաղրում էր, և՛ զարմացնում, - դու դուրս հանեցիր նրան ու նստացրիր պատշգամբում, վերանդայում, պիազգայում, ինչ-որ դրանք անվանում են այսօր, ու ցանոթացրիր նրան որակին:

- Որակի՞ն: - Ես խոժոռովեցի: - Հա՛...բայց նա պնդեց, որ ես կանգնեմ, սրբ: Ես ոչինչ չէի կարող անել...

- Դե իհարկե, - ասաց նա, - իհարկե:

- Նա հետաքրքրված էր խցիկներով, սրբ: Նա զարմացած էր, որ դրանք դեռ պահպանվել են:

- Եվ դու բնավ կանգնեցիր, - ասաց նա՝ կրկին թեքելով գլուխը:

- Այո՛, սրբ:

- Այո, ու ինչպես հասկանում եմ, խցի՞կը բացվեց ու պատմեց ինքն իր կյանքի պատմությունն ու բամբասանքները:

Ես սկսեցի բացատրել:

- Տղա՛,- պոռթկաց նա: - Դու լուրջ ե՛ս խոսում: Առաջին հերթին ինչու՞ էիր դու դուրսը ճանապարհի վրա: Դու չէի՞ր դեկին:

- Այո, սրբ...

- Բա միթե՞ մենք քիչ ենք քծնել ու շողոքորթել, աղաչել ու ստել, որ դու պարկեշտ տներ ու ճանապարհներ ցույց տաս նրան: Միթե՞ դու մտածում էիր, որ սպիտակամորթը պետք է հազար մղոն ճանապարհ կտրեր, Նյու Յորքից ու Բոստոնից, ինչ է թե դու նրան մի ետնախորշ ցույց տաս: Դե ինչ ես բերանդ ջուր առել, մի բան ասա՛:

- Բայց ես միայն տանում էի նրան, սրբ: Ես միայն կանգնեցի այնտեղ նրա հրամանից հետո...

- Քեզ հրամայե՛ց, - ասաց նա: - Նա քեզ հրամայեց: Գրողը տանի, սպիտակները միշտ հրամաններ են տալիս, դա նրանց մոտ սովորություն է: Ինչու՞ դու չհրաժարվեցիր: Չէի՞ր կարող ասել, որ խցիկում ծաղիկով հիվանդ եմ, կամ ուրիշ խցիկ ընտրեիր: Ինչու՞ այդ Թրուբլադ խրճիթը: Աստված իմ, տղա՛: Դու սև ես ու Հարավում ապրող, միթե՞ մոռացել ես ինչպես ստել:

- Ստե՛լ, սրբ: Ստել նրա՞ն, ստել հոգաբարձու՞ն, սրբ: Ե՛ս:

Նա մի տեսակ տանջանքով ցնցեց գլուխը: - Եվ ես կարծում էի, որ ուղեղով տղա եմ ընտրել, - ասաց նա: - Արդյո՞ք դու չգիտեիր, որ մեր դպրոցն էս վտանգի տակ դնում:

- Բայց ես միայն փորձում էի գոհացնել նրան...

- Գոհացնել նրան: Ու դու այստեղ քոլեջի երրորդ տարում ես: Ինչու. ամենահիմար սևամորթ ապուշը գիտի, որ սպիտակամորթին գոհացնելու միակ տարբերակը նրան խաբելն է: Ի՞նչ տեսակ կրթություն ես դու այստեղ ստանում: Ո՞վ է իրականում քեզ ասել, որ տանես նրան այնտեղ, - ասաց նա:

- Նա ասեց, սրբ: Ուրիշ ոչ ոք:

- Մի՛ ստիր ինձ:

- Դա է ճշմարտությունը, սրբ:

- Ես քեզ նորից եմ հարցնում, ո՞վ էր առաջակել:

- Երդվում եմ, սրբ: Ոչ ոք ինձ չի ասել:

- Նեգր, հիմա ստելու ժամանակը չէ: Ես սպիտակ մարդ չեմ: Ինձ ճիշտն ասա: Այնպիսի տպավորություն էր, ասես նա ինձ հարվածեց: Իմ հայացքը կանգ առավ սեղանին, ես մտածեցի...Նա ինձ անվանեց դա...

- Պատասխանի՛ր ինձ, տղա:

Ես դա մտածեցի, նկատելով նրա աչքերի արանքում գտնվող երակի զարկը, մտածելով...

Նա ինձ անվանեց դա...

- Ես ձեզ չեի ստի, սրբ, - ասացի ես:

- Ապա, ո՞վ էր այդ հիվանդը, որի հետ դու խոսում էիր:

- Ես չեի ճանաչում նրան, սրբ:

- Ի՞նչ էր նա ասում:

- Ես չեմ կարող ամբողջը հիշել, - կմկմացի ես: - Այդ մարդը զառանցում էր:

- Դե խոսիր: Ի՞նչ ասաց նա:

- Նա մտածում է, որ նա ապրել է Ֆրանսիայում ու, որ մի մեծն բշիշկ է...

- Շարունակիր:

- Նա ասաց, որ ես կարծում եմ, որ սպիտակները ճիշտ են, - ասացի ես:

- Ի՞նչ: - Հանկարց նրա դեմքը ջղաձգվեց ու կնճռոտեց ինչպես մուգ ջրի մակերեսը: - Եվ դու այդպես ես կարծում, այդպես չէ՞, - ասաց պարոն Բլեդսոուն՝ զսպելով անվայել ծիխաղը: - Դե, այդպես չէ՞:

Ես չպատասխանեցի, մտածելով, Դու, Դու...

- Ո՞վ էր նա: Դու նրան ճանաչու՞մ էիր:
- Ոչ, սրբ: Չէի ճանաչում:
- Նա հյուսիսից էր թե՞ հարավից:
- Ես չգիտեմ, սրբ:

Նա հարվածեց իր սեղանին: - Նեգրերի Քոլեջ է: Տղա, դու էլ ի՞նչ գիտես բացի կես ժամում ավերելուց մի հաստատություն, որի կառուցման համար պահանջվել է գրեթե հիսուն տարի: Նրա խոսքը հյուսիսային էր թե՞ հարավային:

- Նա սպիտակ մարդու պես էր խոսում, -ասացի ես, - չնայած՝ որ ձայնը հարավային էր հնչում, ինչպես մերոնքականինը...
- Ես պետք է ուսումնասիրեմ նրան, - ասաց նա: - Այդ տիպի նեգրը պետք է փակի տակ լինի:

ԳԼՈՒԽ 8 /Էջ 130-132/

Ամեն ինչ լավ էր ընթանում.ես բաժանում էի նամակները առավոտյան, և ցերեկները տեսնում էի քաղաքը: Փողոցներով քայլելը, մետրոյում սպիտակների կողքը նստելը, նույն ճաշարաններում նրանց հետ ուտելը /չնայած որ ես խուսափում էի նրանց սեղաններից/ տալիս էին ինձ երազի գերբնական ու անհոգ զգացումը: Իմ հագուստը անհարմար թվաց.և իշխանավոր մարդկանց ուղղված իմ բոլոր նամակների համար ես չգիտեի՝ ինչպես ինձ պահել: Առաջին անգամ, փողոցներով շրջելիս, ես գիտակցաբար մտածեցի, թե ինչպես էի ես տանն ինքս ինձ կառավարում: Ես շատ չէի մտածում սպիտակների մասին որպես մարդիք: Որոշները ընկերասեր էին, իսկ մյուսները ոչ, և դու նույնպես փորձում էիր չվիրավորել: Բայց այստեղ նրանք բոլորը անաչառ էին թվում. և լինելով անաչառ, շատերն ապշեցնում էին ինձ՝ լինելով քաղաքավարի, ներողություն խնդրելով երբ ամբոխի մեջ ինձ հակառակ էին քայլում: Միևնույն է ես զգում էի, որ անգամ երբ նրանք քաղաքավարի էին, նրանք դժվար թե տեսնում էին ինձ, որ նրանք կարող էին ներողություն խնդրել Ձեք

Արջից¹ չնայելով անգամ նրա կողմ, եթե արջը քայլեր նրանց կողքով իր մտքերի մեջ:

Անհասկանալի էր: Ես չգիտեի արդյոք դա ցանկալի էր թե տհաճ...

Բայց իմ հիմնական խնդիրը հոգաբարձուներին տեսնելն էր, և քաղաքը մի շաբաթից ավել տեսնելուց հետո ու քարտուղարների կողմից ոգևորած՝ ես անհամբեր դարձա: Ես բաժանել էի բոլոր նամակները, բացի մեկից, որ ուղղված էր մի պարոն Էմերսոնի, ով որ իմ իմանալով քաղաքից հեռու էր: Մի քանի անգամ ես ուզում էի գնալ ու տեսնել թե ինչ եղավ, բայց միտքս փոխում էի: Չէի ուզում չափազանց անհամբեր երևալ: Բայց ժամանակը գնում էր: Եթե ես շուտով չգտնեմ աշխատանք ապա երբեք բավական գումար չեմ հավաքի աշնանը ուսումնարան ընդունվելու համար: Տուն ես արդեն նամակ էի գրել, իբր աշխատում եմ հոգաբարձուների խորհրդի անդամներից մեկի համար, և իմ ստացած միակ նամակը այն էր, որ ասում էր թե ինչ հիասքանչ է դա ու զգուշացնում էին ինձ չար քաղաքի վտանգների մասին: Եվ հիմա ես չեմ կարող նրանց գումարի համար գրել առանց բացահայտելու, որ աշխատանքիս մասին ստել եմ:

Վերջապես ես փորձեցի կապնվել կարևոր մարդկանց հետ հեռախոսով, սակայն լսելով միայն նրանց քարտուղարների քաղաքավարի մերժումները: Բայց բարեբախտաբար պարոն Էմերսոնի համար նամակը դեռ իմ մոտ էր: Ես որոշեցի այդ օգտագործել, սակայն նամակը քարտուղարին փոխանցելու փոխարեն, ես մի նամակ գրեցի՝ բացատրելով, որ ես հաղորդագրություն ունեմ պարոն Բլեդսոուի կողմից ու պահանջելով հանդիպում: Միգուցե ես սխալվում էի քարտուղարների համար, մտածեցի ես.միգուցե նրանք ոչնչացնում էին նամակները: Ես պետք է ավելի զգույշ լինեի: Ես հիշեցի պարոն Նորթոնին: Ինչքան լավ կլիներ, եթե վերջին նամակը նրան ուղղված լիներ: Ինչքան լավ կլիներ եթե նա Նյու Յորքում բնակվեր, որպեսզի ես անձնական խնդրով դիմեի նրան: Մի տեսակ ես ինձ մոտիկ էի համարում պարոն Նորթոնին, և կարծում էի, որ եթե նա ինձ տեսնի ապա կհիշի, որ այդ ես էի ում հետ նա իր բախտն էր կապել: Հիմա դա կարծես տարիներ առաջ էր թվում, մի ուրիշ ժամանակում ու մի հեռավոր երկրում: Սակայն այդ դեմքերից դեռ մի ամիս էլ չէր անցել: Ես ոգևորվեցի ու նրան նամակ գրեցի՝ հայտնելով իմ հավատքի մասին, որ իմ ապագան անհամեմատ տարբեր կլինի եթե ես նրա մոտ աշխատեմ, ու որ նա նույնքան շահ կունենա դրանում ինչքան ես: Ես հատկապես

¹Jack the Bear-ը /Չեք դը Բեյր/ մի դանդաղաշարժ ու դանդաղ մտածող կերպար է սևամորթների ժողովրդական պատմվածքներից մեկում:

զգույշ էի, որպեսզի չանեի ոչ մի նշում իմ խնդրանքով գնալու կարողության մասին: Ես մի քանի ժամ ծախսեցի տպելու ու թղթերը իրար հետևից ոչնչացնելու վրա, մինչև գրեցի այն մեկը, որ անբասիր էր, զգուշորեն ձևակերպված ու ամենահարգալիցը: Ես շտապեցի ներքև ու տեղադրեցի փոստարկղում մինչև փոստի վերջնական հավաքումը՝ հանկարծ նվաճված այն համոզմունքով, որ այն կրերի արդյունքներ: Երեք օր ես շենքի շրջակայքում էի՝ սպասելով պատասխանի: Բայց նամակը ոչ մի պատասխան չբերեց: Ոչ էլ վերադարձվեց:

Իմ կասկածները ավելանում էին: Կարծես թե ամեն-ինչ վատ էր: Ամբողջ մյուս օրը ես իմ սենյակում մնացի: Ես սկսել էի գիտակցել, որ վախենում էի.ավելի շատ էի վախենում այստեղ իմ սենյակում, քան թե երբևէ վախեցել էի Հարավում: Ինչու ավելին, քանի որ այստեղ չկար ոչ մի ամուր բան հույս դնելու համար: Բոլոր քարտողարներն էլ քաջալերում էին: Երեկոյան ես գնացի ֆիլմ դիտելու, սահմանի կյանքի մասին մի գործ էր՝ հնդկական հերոսական կոիվներով, ջրհեղեղի, փոթորկի ու անտառային հրդեհի դեմ պայքարով ու թվով գերազանցած նորաբնակներով, որ հաղթում էին ամեն ընդհարում.դեպի արևմուտք գնացող գնացքի վագոնների մասին էպոս: Ես մոռացա ինքս ինձ /սակայն չկար իմ պես արկածներին մասնակցող ոչ մեկ/ ու լքեցի մուլթ սենյակը ավելի լուսավոր տրամադրությամբ: Բայց այդ գիշեր ես երագումս պապիս տեսա ու արթնացա ճնշված: Ես շենքից դուրս եկա մի տարօրինակ զգացումով, որ ես դեր էի ստանձնել մի նախագծում, որը չէի հասկանում: Ինչ-որ պատճառով ես մտածում էի, որ Բլեդսոուն ու Նորթոնն են դրա ետևում, և ամբողջ օրը ես ինքս ինձ զսպում էի և՛ իմ խոսքում, և՛ վարքում՝ վախենալով, որ կարող եմ ասել կամ անել մի խայտառակ բան: Բայց այս ամենը շատ երևակայական է, ասեցի ես ինքս ինձ: Ես շատ անհամբեր էի: Ես կարող էի սպասել հողաբարձուների քայլերին: Կարող է ես ենթարկվում էի ինչ-որ մի ստուգման: Ես գիտեի, նրանք ինձ չէին ասել կանոնները, բայց զգացումը պահպանվում էր: Գուցե իմ արտորը պատահական կվերջանա ու ինձ կտրամադրվի կրթաթոշակ քոլեջ վերադառնալու համար: Բայց ե՞րբ: Ինչքա՞ն ժամանակից:

ԳԼՈՒԽ 9 /Էջ 150/

Եվ ահա նրանք փետրահան արեցին խեղճ Ռոբինին լիովին
Եվ ահա նրանք փետրահան արեցին խեղճ Ռոբինին լիովին
Ահա նրանք կապել են խեղճ Ռոբին կոճղից

Տեր, նրանք հանեցին բոլոր փետուրները Ռոբինի պոչից
Ահա նրանք փետրահան արեցին խեղճ Ռոբին լիովին:

ԳԼՈՒԽ 10 /Էջ 151-153/

Գործարանը Լոնգ Այլենդում էր, և այնտեղ հասնելու համար ես մառախուղի միջով անցա կամուրջը ու հասա աշխատողների հոսքին: Իմ դիմաց մի ահռելի էլեկտրական նշան հայտարարում էր իր հաղորդագրությունը մառախուղի կուտակվող փնջերի միջով:

ՄԱՔՈՒՐ ՊԱՀՆԵՔ ԱՄԵՐԻԿԱՆ

ԱՉԱՏՈՒԹՅԱՆ ԳՈՒՅՆԵՐՈՎ

Նշանի ներքևում՝ շենքերի յուրաքանչյուր լաբիրինթոսից դրոշներ էին ծածանվում թույլ զեփյուռից, և մի պահ՝ կարծես թե հեռվից դիտում էիր մի հսկայական հայրենասիրական արարողության: Բայց ոչ կրակ էր արձակվում, ոչ էլ շեփորների ձայն կար: Ես մյուսների հետ միասին շտապեցի մառախուղի միջով: Ես անհանգիստ էի, քանի որ օգտագործել էի Էմերսոնի անունն՝ առանց իր թույլտվության, բայց երբ ես գտա անձնակազմի գրասենյակը՝ այն աշխատեց կախարդանքի պես: Մի փոքրահասակ մարդ դուրս ընկած աչքերով, ում անունն էր պարոն ՄաքԴաֆֆի, հարցազրույց անցկացրեց ու ինձ ուղարկեց ինչ-որ պարոն Քիմբրոի մաս աշխատելու: Մի աշխատակից տղա եկավ ինձ ուղեկցելու:

- Եթե Քիմբրոին նա պետք եկավ, - ասաց ՄաքԴաֆֆին տղային, - հետ արի ու գրանցի նրա անունը առաքման բաժնի վճարացուցակում:

- Այս վայրը հսկայական է, - ասացի ես երբ լքեցինք շենքը: - Մի փոքր քաղաքի տեսք ունի:

- Այո, մեծ է, - ասաց նա: - Մենք բիզնեսի ամենամեծ կազմակերպություններից մեկն ենք: Կառավարության համար մեծ քանակի ներկ ենք պատրաստում:

Մենք մտանք շենքերից մեկը ու ներխուժեցինք մի ճեփ-ճերմակ միջանցք:

- Դու լավ կանես թողնես քո իրերը հանդերձասենյակում, - ասաց նա՝ բացելով մի դուռ, որի ետևում ես տեսա մի սենյակ՝ փայտյա ցածր նստարաններով ու կանաչ կողպվող պահարանների շարքեր: Դարակներից մի քանիսի վրա բանալիներ կային, և նա ընտրեց մեկն ինձ համար: - Դիր քո իրերն այստեղ ու վերձրու բանալին, - ասաց նա: Հագնվելիս ես նյարդային էի: Մի ոտքավ նա ձգվել էր նստարանի վրա՝ ուշադիր նայելով ինձ ու ծամելով մի լուցկու կոթ: Միթե՞ նա կասկածում էր, որ Էմերսոնն է ինձ ուղարկել:

- Նոր խորամանկություն կա ես կողմերում, - ասաց նա, պտտացնելով լուցկին իր մատի ու բութամատի արանքում: Նրա ձայնի մեջ գրպարտության մի նշույլ կար, ու ես կոշիկներս կոճկելիս նայեցի նրա վրա՝ փորձելով հավասարաչափ շնչել:

- Ի՞նչ տեսակ խորամանկություն, - հարցրի ես:

- Դե, գիտես: Խելացի տղերքը կրակում են սովորական տղերքին ու մեզքը գցում ձեր պես սլամորթ քոլեջից եկածների վրա: Բավականին մտածված է, - ասաց նա: - Այդպես նրանք կարիքը չեն ունենում ռոճիկները վճարելու:

- Դու որտեղի՞ց գիտես, որ ես քոլեջում եմ սովորել, - ասացի ես:

- Արդեն մոտ վեց հոգի կա ձեզանից այստեղ: Ոմանք փորձարկման լաբորատորիայում են: Բոլորն էլ գիտեն դրա մասին:

- Բայց ես չգիտեի, որ դրա պատճառով են ինձ աշխատանքի ընդունել, - ասացի ես:

- Գլխիցդ հանիր սա, Մեք, - ասաց նա: - Սա քո մեղավորությունը չէ: Դուք՝ նորեկներդ չեք իմանում հաշիվը: Ինչպես միությունն է ասում՝ խելացի տղերքն են գրասենյակում իշխում: Նրանք են այն մարդիկ, որ ձեզնից սրիկաներ են սարքում: Է՛յ, մենք պետք է շտապենք:

Մենք մտանք մի երկար սենյակ, որտեղ մի կողմում ես տեսա մի քանի վերադիր դուռ, իսկ մյուս կողմում փոքր գրասենյակների շարք: Ես հետևեցի տղային միջանցքի մեջ, որ եզերված էր անվերջ տարրաներով ու դույլերով՝ պիտակավորված կազմակերպության ասպրանքանշանով – մի ճչացող արծիվ: Ներկը հավաքած էր կոկիկ հողակույտերով՝ բետոնե գետնի տարածքով: Եվ երբ մտնում էինք գրասենյակներից մեկը, տղան կանգնեց ու քմծիծաղ տվեց:

- Ապա լսիր:

Ինչ-որ մեկը գրասենյակում հեռախոսով սաստիկ հայհոյում էր:

- Այդ ո՞վ է, - հարցրի ես:

Նա քմծիծաղ տվեց: - Զո դեկավարը, զարհուրելի պարոն Զիմբրոն: Մենք նրան «Զոլոնել» ենք անվանում, բայց զգույշ հանկարծ չիմանա:

Դա իմ դուրը չեկավ: Այդ ձայնը կատաղած խոսում էր լաբորատորիայում ինչ-որ խափանման մասին, ու ես տագնապ զգացի: Ինձ դուր չէր գալիս այնպիսի մարդու մոտ սկսել աշխատելը ով զգվելի տրամադրություն ուներ: Հնարավոր է՝ նա ջղայնացած էր դպրոցի տղաներից մեկի վրա, ու դա նրան չէր ստիպի, որ լինի սիրալիք իմ հանդեպ:

- Արի մտնենք, - տղան ասաց: - Ես պետք է ետ վերադառնամ:

Այն պահին երբ մենք մտանք, այդ մարդը շրկխկացրեց հեռախոսը ու ինչ-որ թղթեր վերցրեց:

- Պարոն ՄաքԴաֆֆին ցանկանում է իմանալ արդյոք ձեզ այս նոր մարդը պետք է թե ոչ, - ասաց տղան:

- Դու շատ ճիշտ ես, նա ինձ պետք է և ...- ձայնը ետ քաշվեց, ու նրա զինվորական բեղերի վերևում նրա աչքերը սրվեցին:

- Հիմա կարո՞ղ եք նրան օգտագործել, - ասաց տղան: - Ես պետք է նրա քարտը պատրաստեմ:

- Լավ, - ասաց նա վերջապես: - Ես կարող եմ օգտագործել նրան: Ես պիտի: Ի՞նչ է նրա անունը:

Տղան քարտի վրայից կարդաց իմ անունը:

- Շատ լավ, - ասաց նա, - դու միանգամից անցնում ես աշխատելու: Իսկ դու, - ասաց նա տղային, - մաքրվիր այստեղից քանի դեռ չեմ ստիպել քեզ վաստակել ամեն վարձատրման օրվա քո վրա փուստ գնացող փողերի մի մասը:

- Վայ, փախի, ստրուկներ շահագործող, - ասաց տղան՝ սենյակից դուրս պրծնելով:

Կարմրացող՝ Քիմբրոն պտտվեց դեպի ինձ.- Արի, գնացի՞նք:

ԳԼՈՒԽ 11 /Էջ 185-188/

Սև հագնված մի մարդ հայտնվեց, երկար մազերով մի երիտասարդ, ում եռանդուն ու սիրալիր դեմքի վրայից ինձ էին նայում ծակող աչքերը: Մնացածը նրա շուրջն էին պտտվում՝ աչքերները անհանգիստ, մինչ դեռ նա անընդհատ նայում էր ինձ ու իմ դիագրամն էր զննում: Հետո նա ինչ-որ բան խզրզեց մի մեծ քարտի վրա ու դրեց իմ աչքերի առաջ.

ԻՆՉ Է ՔՈ ԱՆՈՒՄԸ:

Ես սառսուռ զգացի.թվում էր թե նա հանկարծ անուն է տվել ու ստեղծել այն

անորոշությունը, որ լող էր տալիս իմ գլխում, և ես պատվել էի ամոթով: Ես հասկացա, որայլևս չգիտեմ իմ սեփական անունը: Ես փակեցի իմ աչքերը ու ցավով թափահարեցի գլուխս: Ահա առաջին ջերմ փորձն էի ինձ հետ շփվելու ու ես ձախողում էի: Ես կրկին

փորձեցի՝ ընկղմվելով իմ ուղեղի մթության մեջ: Ոչինչ չփոխվեց.ես գտա ոչինչ բացի տանջանքից: Ես կրկին տեսա քարտը ու նա դանդաղորեն ցույց էր տալիս ամեն բառը.

Ի՞նչ...Է...ՔՈ...ԱՆՈՒՆԸ:

Ես հուսահատորեն փորձեցի՝ սուզվելով մթությունից ավելի ներքև մինչև որ ուժասպառ եղա: Թվում էր թե մի երակ էին բացել ու իմ էներգիան հեռացել էր. ես միայն կարող էի անձայն ետ նայել նրան: Բայց մի բորբոքված ակտիվությամբ նա ցույց տվեց մի ուրիշ քարտ ու գրեց.

Ո՞վ...ԵՍ...ԴՈՒ:

Ինձ մեջ ինչ-որ բան փոխվեց մի թույլ հուզմունքով: Հարցի այս տեսակ ձևակերպումը կարծես թողնում էր տարատեսակ թույլ ու հեռավոր լույսեր այտեղ, որտեղ նախորդը ընդհամենը կայծ էր թողել: Ո՞վ եմ ես: Հարցրի ես ինք ինձ: Բայց կարծես թե դա մի փորձ էր բացահայտելու մի որոշակի բջիջ, որ սխառում էր իմ մարմնի թմրած երակների միջով: Միգուցե ես միայն այս մթությունն էի, այս անորոշությունը ու այս ցավը, բայց դա ավելի քիչ բավարար պատասխան էր քան այն մեկը, որ ես կարդացել էի մի այլ տեղ: Քարտը նորից հետ եկավ.

Ի՞ՆՉ Է ՔՈ ՄՈՐ ԱՆՈՒՆԸ:

Մա՛յր, ո՞վ էր իմ մայրը: Մայր՝ նա ով ճշում է, երբ դու տանջվում ես.բայց ո՞վ էր նա: Մա ամոթալի էր, դու միշտ էլ գիտեիր քո մոր անունը: Ո՞վ էր ճշացողը: Մա՛յր: Բայց ճիշդ մեքենայից եկավ: Մեքենան՝ իմ մա՛յրը...Բնավ ես խելքս թոցրել էի:

Նա հարցեր էր տալիս ինձ.Որտե՞ղ ես դու ծնվել: Փորձիր անունդ հիշես::

Ես փորձեցի՝ ապարդյուն մտաբերելով իմ անունները, բայց ոչ մեկ կարծես չէր բռնում, ու թվում էր թե ես ինչ-որ կերպ դարձել էի նրանց մի մասը, ձուլվել էի նրանց հետ ու չքացել:

Դու պետք է հիշես, ասում էր քարտը: Բայց ապարդյուն էր: Ամեն անգամ ես հայտնվում էի սպիտակ կաշուն մշուշի մեջ ու գտնում իմ անունը ճիշտ իմ մատների վերևում: Ես թափահարեցի գլուխս ու տեսա, որ երիտասարդը հեռացավ մի պահ ու վերադարձավ մի կարճահասակ, գիտական տեսք ունեցող մի մարդու հետ, ով նայեց ինձ ոչինչ չասող հայացքով: Ես տեսա, որ նա վերցրեց մի թերթաքար ու կավճի կտոր՝ գրելով.

Ո՞Վ ԷՐ ՔՈ ՄԱՅՐԸ:

Ես նայեցի նրա վրա՝ զգալով զգվանք ու կիսով չափ զվարճացած մտածելով՝ ես չեմ խաղում դոուզենգ խաղը²: Եվ ինչպե՞ս է նանդ այսօր:

ՄՏԱԾԻՐ:

Ես նայեցի նրա վրա՝ տեսնելով նրան մռայլված ու երկար գրելիս: Թերթաքարը պատված էր անհիմաստ անուններով:

Ես ժպտացի՝ տեսնելով նրա նյարդայնությունից բոցավառվող աչքերը: Նախորդ Սիրալիթ Դեմքը ինչ-որ բան ասաց: Նոր մարդը գրեց մի հարց, որը կարդալուց հետո ես ապշած էի:

Ո՞Վ ԷՐ ՆԱՊԱՍՏԱԿ ԲԱՔԱՅԸ³:

Ինձ պատեց իրարանցումը: Ինչու՞ նա պետք է այդ մասին մտածեր: Նա ցույց տվեց հարցը, բառ առ բառ: Ես ծիծաղեցի իմ խորը խորքում՝ շմեցված ինքնաբացահայտման բերկրանքով ու դա թաքցնելու ցանկությամբ: Կարծես թե ես հենց ինքը՝ Նապաստակ Բաքայն էի...կամ էլ եղել էի, երբ երեխա ժամանակ մենք փոշոտ փողոցներում գրեթե բոբիկ պարում ու երգում էինք.

Նապաստակ Բաքայ

Թափ տուր, թափ տուր

Նապաստակ Բաքայ

² dozens /դոուզենգ/ որը հայերեն նշանակում է «տասնյակ», Աֆրո-ամերիկյան մշակույթում մի հումորային խաղ էր, որի ժամանակ երկու մասնակիցները միմյանց կամ միմյանց ընտանիքներին էին վիրավորում այնքան, մինչև նրանցից մեկը հաղթեր: Հիմնական հումորային վիրավորանքների թեմաներից էր «մայրը»:

³ Buckeye the Rabbit -ը Աֆրո-ամերիկյան հին ժողովրդական պատմվածքի հերոս է:

Փախս տուր, փախս տուր...

Սակայն ես չէի կարող ինձ ստիպել ընդունել դա, անհեթեթ բան է ու մի տեսակ չափազանց վտանգավոր: Ինձ նյարդայնացնում էր, որ նա վերցրել է մի հին կերպար, ու ես թափահարեցի գլուխս՝ տեսնելով նրան շրթունքները սեղմելիս ու ուշադիր նայելիս ինձ վրա: